

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

dr. Farkas Krisztina

**AZ ELJÁRÁS GYORSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A NÉMET, A
SVÁJCI ÉS AZ OLASZ BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN**

PhD értekezés tézisei

MISKOLC

2016

I. A kutatási feladat összefoglalása, a kutatás célkitűzései

Az utóbbi évtizedekben az európai igazságszolgáltatási rendszereket a bűnözés terjedelmének növekedéséből, szerkezetének változásából fakadó, egyre fokozódó terhekkel való állandó küzdelem jellemzi. Szinte már szállóigévé vált az a kijelentés, hogy az igazságszolgáltatási szervek túlterheltek. A bűncselekmények számának növekedéséből, illetve azok egyre bonyolultabbá válásából eredően, valamint az Európai Unió tagságon és egyéb nemzetközi dokumentumokon alapuló kötelezettségek, a rohamosan fejlődő technika kihívásai és a változó társadalmi igényekből fakadó kriminalizáció következtében az igazságszolgáltatási rendszerek nem képesek megbirkózni a rájuk nehezedő feladatokkal, így egy-egy büntetőeljárás akár több évig is elhúzódhat a nyomozás elrendelésétől az ügyet érdemben lezáró jogerős határozatig.

Az igazságszolgáltatási szervek túlterheltsége és a büntetőeljárások elhúzódása hazánkban és a legtöbb európai államban a mindennapok problémájaként jelenik meg. Ebből következően az eljárások gyorsítása az utóbbi évtizedekben Európa-szerte a kutatások egyik központi tárgya. Hazánkban is számos tanulmány született a témában, továbbá több kutatás részletesen feldolgozta a magyar szabályozást.

A magyar büntető anyagi és eljárásjog számos megoldást kínál az eljárások gyorsítására, a mindennapi jogalkalmazás során azonban ezek a jogintézmények nem érik el a jogalkotó által célzott hatást. Erre tekintettel szükséges a jelenlegi szabályozás átfogó vizsgálata, módosítása, új utak keresése, amelynek során előtérbe kerülhet a külföldi tapasztalatok hasznosítása. A kutatás most különösen időszerű, hiszen folyamatban van az eljárási kódex újrakodifikálása, amely kiváló lehetőséget nyújt a szerzett ismeretek, tapasztalatok hazai eljárásjogba történő beépítésére.

A legkézenfekvőbb megoldás az igazságszolgáltatási szervek személyi és tárgyi feltételeinek bővítése lenne, azonban egyetlen ország – így köztük hazánk – sem követi ezt az utat, helyette inkább a büntetőeljárást gyorsító, illetve egyszerűsítő megoldások kidolgozását, a jogszabályok ilyen irányú módosítását választják. Ezek a közös problémák és az arra adandó válaszok a nemzeti büntetőeljárások eltéréseinek feloldásához, hasonló vagy akár azonos megoldások alkalmazásához nyújtanak kiváló alkalmat. A probléma vizsgálata során kiemelkedő szereppel bír és az egyik leghatékonyabb eszköznek tekinthető a jogösszehasonlítás.

A fentiek alapján dolgozatomban fő céljaim a hazai büntetőeljárás gyorsító megoldásainak hatékonyabbá tételére vonatkozó lehetőségek vizsgálatát, javaslatok megfogalmazását tűztem ki, amelyet külföldi példák tanulmányozása révén, összehasonlító elemzés keretén belül kívántam megvalósítani. Kutatásom tárgyául a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatás gyorsításra vonatkozó eszközeit választottam. A döntés alapját egyrészt az a szándék vezérelte, hogy mindhárom ország a kontinentális jogrendszerhez tartozik, így közös gyökerekre támaszkodik és számos rokon vonást tartalmaz, másrészt mindhárom országnál egyéb okok is befolyásolták a döntést.

A *német* büntetőeljárás a magyar büntetőjogászok számára jól ismert, szívesen és gyakorta kutatott jogterület. A két jogrendszer között több szempontból szoros kapcsolat mutatható ki, számos jogintézményünk német gyökerekkel rendelkezik. Az eddigi kutatások azonban a német jog egyes jogintézményeire vonatkoznak, hiányzik azoknak a gyorsítás szemszögéből történő teljes körű vizsgálata, szintetizáló, rendszerben történő elemzése és elhelyezése.

A *svájci* büntetőeljárás elhanyagoltnak mondható kutatási területe a magyar jogtudománynak. Ennek okaként a 2011. január 1. napjáig fennálló kantonális büntető eljárásjogi szabályozás tekinthető. A jogalkotó ennek vetett véget a 2011-ben hatályba lépett szövetségi szintű büntetőeljárás kódex megalkotásával. Az új kódex célkitűzései között – az egységesítés fő célja mellett – szerepel a büntetőeljárás gyorsítása is. Így indokolt az új kódex gyorsító jogintézményeinek tanulmányozása, kitérve a korábbi kantonális előzményekre.

Az *olasz* büntetőeljárás vizsgálata több szempontból is megalapozott. Egyrészt az a magyar jogászok által szintén kevésbé kutatott és ezért csak főbb vonalaiban ismert jogterület, másrészt az eljárások elhúzódása az olasz igazságszolgáltatás egyik legégetőbb, máig megoldatlan problémája. Ennek kiküszöbölése érdekében az olasz jogban új utak keresése, a hagyományos igazságszolgáltatás alternatív lehetőségeinek kidolgozása figyelhető meg, amelyek feltárását és elemzését elengedhetetlennek tartom.

A kutatás másodlagos céljaként a fenti három igazságszolgáltatási rendszer témával kapcsolatos rendelkezéseinek, egyéb sajátosságainak átfogó vizsgálatát, a magyar büntetőjogászok előtt nem ismert területeinek a bemutatását fogalmaztam meg, azzal egyidejűleg mind az elméleti, mind a gyakorlati szakemberek érdeklődését kívántam felkelteni.

Az értekezés első fejezetében kiindulópontként szükségesnek tartottam röviden bemutatni az egyes eljárási rendszerek alapvető vonásait, sajátosságait.

A következő fejezetben a gyorsítás igényét megalapozó, a büntetőeljárás elhúzódáshoz vezető okokat és a késedelem jogkövetkezményeit tekintetem át az egyes országokban. A vizsgált területre vonatkozóan a német szakirodalomban számos tanulmány, több átfogó kutatás lelhető fel. Még fontosabbnak ítéltém azonban a témának a jogkövetkezmények oldaláról történő megközelítését, amelyre a német és az olasz jogalkotás nyújt lehetőséget.

Az értekezés harmadik fejezetében a gyorsító rendelkezések elméleti alapjait tártam fel, amely a témához kapcsolódóan a legalitás–opportunitás elve érvényesülésének, a gyorsítás alkotmányos alapjainak, továbbá büntető eljárásjogi alapelveként történő elismertségének bemutatását jelenti.

A dolgozat központi részeként az egyes jogintézményeket vizsgáltam, amelyen belül szintén országonként mutattam be az egyes jogrendszerek különböző megoldásait. Ez a felépítés tette lehetővé az összehasonlító vizsgálatot és elemzést.

Ezt követően külön fejezetben foglaltam össze a három ország előzőekben elemzett megoldásait, feltártam az összefüggéseket, a hasonlóságokat, illetve a különbözőségeket. A büntetőeljárást gyorsító, egyszerűsítő megoldások összevetése során a korábbi fejezetekben bemutatott külföldi példákhoz hozzávettem a magyar szabályozást is, így vált lehetségessé az eredmények magyar szabályozással történő összehasonlítása, majd azt követően a következtetések levonása, illetve a *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazása.

II. A kutatás módszerei

A téma összehasonlító, komplex jellege határozta meg a dolgozat elkészítése során alkalmazott kutatási módszereket. A témakör összetett jellegére tekintettel nemcsak fejezetenként, de egyes fejezeteken belül is többféle módszer alkalmazása volt szükséges. Leginkább a leíró, komparatív jelleg dominanciája tette lehetővé a kutatási cél megvalósítását.

A kutatás *elsődleges forrásaiként* az egyes jogrendszerek sokrétű és különböző szintű jogszabályanyagára, egyes nemzetközi dokumentumokra támaszkodtam. A funkcionális jogösszehasonlítás követelményének megfelelően kiindulópontként az eljárásjogi rendelkezéseket vizsgáltam, azonban az ugyanolyan relevanciával bíró anyagi jogi, alkotmányjogi, és néhány esetben büntetés-végrehajtási jogi szabályokat is az elemzés körébe vontam. *Másodlagos forrásokként* a témával foglalkozó ugyancsak terjedelmes mennyiségű, alapvetően idegen nyelvű tudományos munkákat, tankönyveket, kommentárokat, tanulmányokat, az egyes nemzetközi és nemzeti szervezetek dokumentumait használtam fel, amelyekhez hozzávettem az irányadó magyar szakirodalmat, kutatások eredményeit.

A téma feldolgozása során mindvégig *teoretikus* megközelítésből indultam ki, azt követően tértem át a gyakorlati kérdésekre, majd az elmélet–gyakorlat szintézisének megteremtésére törekedtem. Az egyes jogintézmények vizsgálatát egységes szempontrendszer alapján végeztem, nevezetesen a történeti előzmények rövid felvázolása után az elméleti alapokat tártam fel, azt követően mutattam be a pozitív jogi rendelkezéseket, a gyakorlatban felmerülő esetleges problémákat, illetve a jogalkalmazói gyakorlatot. Ennek során nélkülözhetetlen volt a *történeti* megközelítés. A normatív joganyag feldolgozása *dogmatikai* módszerrel volt lehetséges, beleértve az értelmezés nyelvtani, logikai, történeti és rendszertani síkjait is. Ezen kívül a *funkcionalizmust*, mint módszert is használtam, hiszen nem csupán a jogintézményt kellett vizsgálnom, hanem azt is, hogy az milyen szerepet tölt be, illetve kíván betölteni az egyes jogrendszereken belül. Az egyes – a magyar jogrendszer fogalomrendszerétől idegen – fogalmak tisztázása során *hermeneutikai* megközelítést is igénybe kellett vennem. A vizsgálat során a problémák feltárása, illetve a pozitívumok kimutatása *kritikai* módszer alkalmazását igényelte. Az egyes megoldások gyakorlati alkalmazásának értékelése mind nemzeti, mind nemzetközi *statisztikai* adatokkal volt lehetséges. A kutatás folyamán és az elemzett eljárások összevetése során a *tertium comparationis* elvének alkalmazása révén a közös alapokon nyugvó, mégis számos eltérést mutató különböző jogrendszerek között a közös nevezőket, szempontokat igyekeztem megtalálni, majd annak alapján táblázatok segítségével tártam fel a hasonlóságokat, illetve különbözőségeket.

III. A kutatás eredményeinek összefoglalása, hasznosítási lehetőségei

A kutatás eredményeinek összefoglalása

Az igazságszolgáltatási szervek túlterheltsége és annak következtében a büntetőeljárások elhúzódása az utóbbi évtizedekben az európai igazságszolgáltatási rendszerek egyik hangsúlyos, máig megoldásra váró problémája. Ebből következően az eljárások gyorsítása Európa-szerte a jogpolitikai célkitűzések magas szintjére került, számos e célt szolgáló büntetőeljárás reformtörvény jelent meg, továbbá az eljárások gyorsítása a kutatások egyik központi tárgyává vált. Hiú ábrándnak bizonyul az a remény, hogy az igazságszolgáltatás a rá nehezedő ügyterhet akár a jogalkotói tevékenységének önkorlátozása, akár a személyi és tárgyi feltételek bővítése révén hatékonyan kezelje. Ennek következtében az eljárás gyorsításának problémáját más eszközökkel kell megoldani.

Az értekezésben a büntetőeljárások gyorsításának kérdését három európai – a német, a svájci és az olasz – igazságszolgáltatási rendszerben abból a célból vizsgáltam, hogy a kutatás során szerzett tapasztalatokat a magyar jogalkotó és jogalkalmazó számára átadjam, ezzel segítve munkájukat. A három ország büntetőeljárása a közös gyökerek ellenére nagyon eltérő képet mutatott abban a kérdésben, hogy milyen eszközöket alkalmaznak a probléma megoldása érdekében.

Az összehasonlító kutatómunka eredményei az alábbiak szerint foglalhatók össze:

1. Szükségesnek tartottam kiindulópontként feltárni, hogy milyen jelentőséggel bír az eljárások elhúzódásának a problémája a vizsgált országokban, mely tényezők vezetnek az eljárások során bekövetkező késedelemhez, továbbá milyen jogorvoslati lehetőségek állnak rendelkezésre a sérelem orvoslására, hiszen így vált lehetségessé a gyorsító célú, illetve hatású rendelkezések rendszerbe helyezése, az egyes megoldások értékelése.

A témakör a vizsgált államokban eltérő jelentőséggel bír. Németországban az igazságszolgáltatási szervek túlterheltsége és az eljárások elhúzódása általános jelenségnek tekinthető, így a legvitatottabb kérdések közé tartozik. A gyakorlatban azonban nem olyan aggasztó a helyzet, mint amennyire a kritikusok panaszkodása alapján feltételezhető, mivel a túlterheltség szubjektív érzete objektív adatokkal nem kellően igazolható. Összehasonlítva a többi európai állammal kijelenthető, az eljárások általános időtartama nem ad túlzott

aggodalomra okot. Elsősorban a gazdasági büntetőjog területén jelenik meg hangsúlyozottan a probléma. Ezzel szemben Svájcban nem elsődleges kérdés az eljárások elhúzódása, ezért a kutatások csak érintik a témát, így arra vonatkozóan csak töredékes adatok állnak rendelkezésre, amelyekből átfogó következtetések nem vonhatók le. Ellentétben az előbbi két állammal, az olasz büntető igazságszolgáltatás krízishelyzetben van, az eljárások elhúzódása aggasztónak mondható, így nem csodálkozhatunk azon, hogy az eljárások gyorsítása az egyik központi kérdés. Az irodalom azonban a hangsúlyt mégsem az okok feltárására, hanem elsősorban a megoldások keresésére helyezi, ennek megfelelően az eljárások elhúzódásához vezető okokra vonatkozóan csak töredékes adatokat találtam.

A gyorsítás igényét megalapozó, a büntetőeljárás elhúzódásához vezető okok heterogének, összetett rendszert alkotnak. Közös pontnak és egyben alapvető jellemzőnek tekinthető mindhárom országban a bűncselekmények számának stabilan magas – habár tendenciájában kissé csökkenő – száma, a büntetőjogi tényállások egyre növekvő mennyisége, továbbá az igazságszolgáltatási szervek hiányos személyi és tárgyi feltételei. Ezen kívül egyéb sajátos, országonként eltérő okok vezetnek az eljárások elhúzódásához. A késedelemhez vezető okok kölcsönösen hatnak egymásra, egy sokrétű rendszert képeznek, így általánosan elfogadottá vált az a nézet, hogy a probléma megoldásához az egész rendszer átfogó vizsgálata szükséges.

Rendkívül fontos kérdés az eljárások elhúzódásának megakadályozására, illetve az okozott sérelem orvoslására szolgáló jogorvoslatok biztosítása. Ennek során elsőként annak tisztázása szükséges, hogy túl hosszúnak minősül-e az eljárás, azt követően a késedelem megállapítása esetén jöhet szóba a további sérelem megelőzése, illetve a már bekövetkezett sérelem orvoslása. Hazánkban elhanyagoltnak tekinthető a téma jogorvoslati oldalról való megközelítése. Ezzel szemben a német és az olasz büntető igazságszolgáltatásban az ésszerű időn belüli eljárás követelményének megsértéséből eredő vagyoni és nem vagyoni kárt szenvedő fél kártérítési igényre jogosult.

2. Elkerülhetetlen a gyorsító rendelkezések elméleti alapjainak feltárása, amely a témához kapcsolódóan a legalitás–opportunitás elve érvényesülésének, a gyorsítás alkotmányos alapjainak, továbbá büntető eljárásjogi alapelveként történő elismerésének bemutatását jelenti. Mindhárom rendszer a legalitás talaján áll, amely a német és a svájci igazságszolgáltatásban kivételt engedő főszabályként érvényesül, így az eljárások gyorsítása terén az opportunitás elve érvényesüléséből fakadó jogintézmények jelentős befolyást gyakorolnak mind az igazságszolgáltatás szerveinek munkaterhére, mind az eljárások időtartamára.

Németországban jól bevált opportunus jogintézmények állnak rendelkezésre, Svájc pedig a szövetségi kódexben elismerte a „mérsékelt opportunus elvét”, jelentős lépést téve ezzel az opportunus elvének kiszélesítése felé. Az olasz jogalkotó azonban mereven ragaszkodik a legalitás elvének töretlen érvényesítéséhez, amely mára már a rendszer paradoxonjaként értékelhető, valamint az eljárások gyorsításának egyik gátjaként tekinthető.

A legalitás elvét egyedül az olasz alkotmány deklarálja. A német és a svájci jogalkotó mind a legalitás, mind az opportunus elvét a büntetőeljárás kódex rendelkezései révén érvényesíti. A büntetőeljárás ésszerű időn belüli lefolytatásának követelménye a vizsgált államok mindegyikében jelen van. Míg a svájci büntető igazságszolgáltatási rendszerben a legalitás elvét mind az alkotmány, mind a szövetségi eljárási kódex explicit módon alapelvként deklarálja, addig az olasz rendszerben alkotmányban deklarált alapelvként van jelen, büntető eljárásjogi alapelvként a német és az olasz büntetőeljárás is elismeri, azonban kifejezett törvényi rendelkezés nélkül. Ettől az eltéréstől eltekintve azonban közös, hogy az elv érvényesülését mindhárom büntetőeljárás kódex számos rendelkezése közvetlenül biztosítja.

3. A dolgozat központi része az eljárást gyorsító jogintézmények vizsgálata, amelyeken belül szintén országokként mutattam be az egyes jogrendszerek különböző megoldásait. A büntetőeljárás gyorsítását célzó eszközök általános jellemzőjeként megállapítottam, hogy azok alapvetően egyrészt az eljárás általános rendelkezéseinek gyorsítást szolgáló szabályaiban, másrészt az opportunus elvéből fakadó jogintézményekben, harmadrészt kifejezetten az eljárás gyorsítását célzó külön eljárásokban jelennek meg. Míg a német és a svájci megoldások a fenti utat követik, addig az olasz igazságszolgáltatás nem enged teret az opportunus elve érvényesülésének, ezzel szemben azonban egyéb, az előző csoportokba nem sorolható számos sajátos megoldást tartalmaz.

3.1. Az opportunus elvéből fakadó eszközök Németországban alapvetően három jogintézményt takarnak, nevezetesen a diverzió két formáját: a kisebb súlyú bűncselekmények elintézésére szolgáló egyszerű diverziót, azaz az eljárás feltétel nélküli megszüntetését; a közepes súlyú bűncselekmények elintézését is lehetővé tevő interveniáló diverziót, azaz az eljárás feltételhez kötött megszüntetését, valamint a mediáció német formáját, a tettes-áldozat-egyezséget. A diverzió mindkét esete fontos szerepet játszik a gyakorlatban az eljárások gyorsítása terén.

Svájcban hasonló jogintézményekkel találkozunk. Az opportunus körébe tartozó megoldásokra mind az anyagi jog, mind az eljárásjog lehetőséget nyújt. Az eljárásjogban

elismert ún. „mérésékelt opportunitás” alapelvéből fakadóan a jogalkotó az anyagi jog területén a büntetőjogi igény érvényesítéséről való lemondás különböző eseteiben teszi lehetővé – és egyben kötelezővé – az eljárás megszüntetését, amely habár széles mérlegelési jogot biztosít a jogalkalmazónak, a rendelkezések kevés gyakorlati jelentőséggel bírnak. Az eljárásjog területén a svájci jogalkotó a megegyezés elnevezésű jogintézmény révén a magánindítványra üldözendő bűncselekmények esetén nyújt lehetőséget a felek közötti béke helyreállítására.

3.2. A mediációra vonatkozóan a vizsgált államokban egymástól eltérő, heterogén szabályozással találkozunk. A klasszikus értelemben vett mediációra – azaz a terhelt és a sértett közötti konfliktus feloldására irányuló, közvetítő eljárásra – a vizsgált államok közül egyedül a német büntetőeljárásban van lehetőség. Ezzel szemben a svájci jogalkotó a szövetségi kódexben nem biztosítja a felek közötti a mediációt, csupán a megegyezés körében van lehetőség a közöttük lévő konfliktus rendezésére. Az olasz büntető igazságszolgáltatásban pedig a békéltetés sajátos módon, speciális jogintézmények révén, az ún. békebíró előtt zajlik, ezért annak bemutatására az olasz büntető igazságszolgáltatás egyéb sajátos jogintézményei körében kerül sor.

A mediáció német elnevezése a tettes-áldozat-egyezség, amely a német büntetőjogban anyagi és eljárásjogi jogintézmény, így komplex szabályozást takar. A jogalkotó kettéválasztja a „klasszikus értelemben vett” tettes-áldozat-egyezséget és a kizárólag anyagi jogi értelemben vett kárjövátételt, azok törvényi feltételeit, majd mindkettőre ugyanazokat a jogkövetkezményeket határozza meg. Az anyagi jogi jogintézmény legfőbb jellemzői a tettes jövátételre vonatkozó törekvésében, az elkövető és az áldozat közötti kommunikációs folyamatban, a kárjövátételben, és a három teljesítési alternatíva sorrendjében ragadhatóak meg: azaz az elkövető a kárt egészében megtérítette, részben megtérítette, illetve komolyan törekedett rá. A jogalkotó a kárjövátételt a tettes-áldozat-egyezség keretein kívül helyezte el, amelynek során azon kívül, hogy a tettes a kár egészét vagy túlnyomó részét megtérítette, megköveteli tőle, hogy számára a kárjövátétel jelentős személyes teljesítést vagy személyes lemondást jelentsen. Az eljárásjogi rendelkezések az ügyészség és a bíróság számára határoznak meg többlet kötelezettséget, mivel az eljárás minden szakaszában meg kell vizsgálniuk, hogy a tettes és áldozat közötti megegyezés elérhető-e, és az arra alkalmas esetekben törekedniük kell az egyezés létrehozására. A mediáció körében lehetőség van a vádemelés feltételes mellőzésére, illetve az eljárás feltételes megszüntetésére, amelyek a diverzióval kombinált egyezséget jelentik.

3.3. A büntetőparancs mindhárom államban régi hagyományokra tekint vissza, jól bevált eljárást gyorsító jogintézmény, amely legáltalánosabb megfogalmazásban csekély súlyú, jogi és ténybeli szempontból egyszerűbb megítélésű ügyek tárgyaláson kívüli elintézésére nyújt lehetőséget. A szabályozások alapjaiban megegyeznek, közöttük alapvető, lényegi eltérések nem találhatók. Mindhárom esetben egy írásbeli, ún. sommás eljárásról van szó, amely során a tárgyalás előkészítése, valamint a tárgyalás elmarad. A bíróság (Svájcban az ügyész) indítvány alapján a terhelt meghallgatása nélkül, kizárólag iratok alapján dönt a büntetőjogi felelősségről. Egyedül a svájci jogalkotó tette kötelezővé a büntetőparancs szerinti eljárás alkalmazását a törvényi feltételek fennállása esetére, illetve szintén csak a svájci szabályozás utalta az ügyész hatáskörébe a büntetőparancs kibocsátását. Szükségesnek tartom továbbá kiemelni, hogy a beismerő vallomás sem a német, sem az olasz büntetőeljárásban nem feltétel, Svájcban pedig vagylagosan előírt követelmény. Véleményem szerint az alkalmazás kötelezővé tétele, illetve a beismerő vallomás vagylagos feltétellé nyilvánítása jelentősen hozzájárulhat a büntetőparancs minél szélesebb körű alkalmazásához.

3.4. A felek konszenzusán alapuló, vádalku jellegű, az eljárás gyorsítását célzó megoldások mára már minden európai büntető igazságszolgáltatásban megjelennek. Az Amerikai Egyesült Államokban kialakult és onnan elterjedt plea bargaining eljárás mintájára az európai államok is megteremtették a „saját”, a vádalku jegyeit többé-kevésbé magukon viselő jogintézményeiket, amelyek azonban nem feleltethetők meg az amerikai értelemben vett vádalkunak. Ezt igazolja, hogy az általam vizsgált három állam mindegyike tartalmaz vádalku jellegű szabályozást.

A vizsgált államok közül kiemelendő a német megoldás. Németországban a felek közötti megegyezés a gyakorlatból indult ki, a mindennapokban ma is rendszeresen alkalmazott jogintézmény, így elmondható, hogy nagy hagyománnyal rendelkezik, amelynek köszönhetően az eljárások gyorsítása terén fontos szerepet játszik. Ennek eredményeképp az évtizedek óta praeter legem létező jogintézményt legalizálta jogalkotó, amikor a törvényi szabályozást 2009-ben megteremtette. A megoldás számos sajátosságot hordoz. Ezek közül kiemelendő, hogy a jogalkotó a törvényi feltételeket tágra nyitotta, így széles körben van lehetőség az alkalmazására, másrészt a megegyezés kizárólag a tárgyaláson hozható létre, a bíró közreműködésével. Jelentőségét emeli, hogy a német BVerfG 2013-ban a jogintézmény alkotmányossága mellett foglalt állást. Szükségesnek tartottam a megegyezésre vonatkozó empirikus kutatások bemutatását, mivel azok nyújtanak valódi képet a gyakorlatban történő

érvényesülésről, és ezek révén vonhatók le a jövőre vonatkozó következtetések. Mivel a megegyezést a gyakorlatban széles körben alkalmazzák, így az az eljárások gyorsítása terén fontos szerepet játszik.

A svájci és az olasz megoldás szerint viszont éppen a tárgyalási szakasz előtt van lehetőség a jogintézmény alkalmazására. Svájcban úttörő jelleggel vezette be a szövetségi kódexbe a jogalkotó, éppen ezért csak a szabályozás kereteit adta meg, így a jövőben válik lehetővé annak értékelése. Figyelemre méltó az olasz szabályozásban, hogy a terhelt beismerő vallomás megtétele nélkül jelentős kedvezményben részesül, amely megoldás a megegyezés létrejöttét segíti elő.

3.5. Egyéb gyorsított, ún. sommás eljárásokkal a német és az olasz büntetőeljárásban találkozhatunk. A svájci kódex a büntetőparancson, a vádalku jellegű rövidített eljáráson és a távollévő terhelttel szembeni eljáráson kívül egyéb gyorsító eljárást nem tartalmaz. Ennek háttérében nézetem szerint az áll, hogy az eljárások gyorsítása nem elsődleges kérdés a svájci jogalkotó számára, így elegendőnek tartja a fenti szabályozást.

A német büntetőeljárásban a gyorsított eljárás tekinthető sommás eljárásnak. Ebben az eljárásban a tárgyalás előkészítése marad el, a tárgyalás tartására speciálpreventív indokok alapján sor kerül, a tárgyaláson azonban az általános szabályokhoz képest a bizonyítás egyszerűbb, valamint egyes formalitásokról a jogalkotó lemond. A gyakorlatban a rövidített eljárás az eljárások gyorsítása terén azonban csekély szereppel bír.

A további, gyorsító megoldások lehetősége az olasz jogban a legbővebb, azok differenciált rendszerét teremtette meg a jogalkotó, de ezek a gyakorlatban szintén kevés gyakorlati jelentőséggel rendelkeznek. A rövidített eljárás a kódex hatálybalépése óta létező, fiatal jogintézmény. Az eljárás lényege, hogy nem kerül sor főtárgyalásra, a vádlott kérelmére a bíró az előzetes eljárás során érdemi döntést hoz, amely bűnösséget megállapító ítélet esetén kedvezőbb büntetés kiszabását jelenti, mintha az ítéletet a bíró tárgyaláson, az általános szabályok alapján hozná. A gyorsított eljárás ezzel szemben régi hagyományokra tekint vissza, annak során a nyomozás rövidebb, elmarad az előzetes eljárás szakasza, és a nyomozás után közvetlenül tárgyalásra kerül sor. A gyorsított eljárásra egyszerű bizonyítási helyzetekben – azaz tetten ért és őrizetbe vett vagy a bűncselekmény elkövetését beismerő terhelttel szemben – kerülhet sor. Bármilyen súlyú bűncselekmény esetén van rá lehetőség, viszont extrém szűk időhatárok között, túlzottan merev formalitásokkal társítva, amelyek nehezítik igénybevételét. Szintén sommás eljárás a közvetlen eljárás, amely sok hasonlóságot jelez a gyorsított eljárással, de nem annak puszta másolata. A rokonság és egyben a

jogintézmény gyorsító funkciója abban rejlik, hogy szintén rövidül a nyomozás, elmarad az előzetes eljárás, és a nyomozást követően közvetlenül a tárgyalási szakaszba kerül az ügy. A jogalkotó azokra arra az esetekre kíván megoldást nyújtani, amikor – hasonlóan a gyorsított eljáráshoz – egyszerűbb bizonyítási helyzetben a gyorsított eljárásra biztosított rövid határidők nem elegendőek. Az alapvető különbség a gyorsított eljáráshoz képest azonban, hogy a tárgyalást a nyomozási bíró folytatja le.

3.6. A vizsgált három állam mindegyike lehetőséget nyújt az eljárás egy részének vagy akár az egészének a terhelt távollétében való lefolytatására, amely gyorsító funkcióval rendelkezik. Az egyes jogrendszerek szabályozása heterogén, köztük jelentős eltérések tapasztalhatók. Közös kiinduló pont, hogy a vizsgált büntetőeljárások mindegyike alapvető elvként ismeri el a terhelt jelenléthez való jogát, és az alól csak szűk körben enged kivételeket.

A terhelt távollétében történő eljárást a német jog szűkebb, az olasz és a svájci jog szélesebb körben engedi meg. A tárgyalási eljárásokban nincs egységes fogalom arra vonatkozóan, hogy mit takar a terhelt távollétében történő eljárás, így azt minden ország büntetőeljárásában külön kell vizsgálni. A rendelkezések alapvetően két csoportba oszthatók. A szabályozások egyrészt a terhelt szándékos, a jelenlét kötelezettségét megszegő, eljárást elhúzó magatartását kívánják eljárásjogi eszközökkel szankcionálni – ez a római jogból eredő ún. „engedetlenségi eljárás”, amely során a terhelt büntetőjogi felelősségéről nem lehet dönteni. Másrészt a terhelt távollétében a büntetőjogi felelősségről való döntést megvalósító eljárásra van lehetőség.

Németországban a nyomozás során nem akadály a terhelt távolléte, azonban a terhelt bűnösségéről csak személyes jelenlétében lehet dönteni. A német büntetőeljárás alapelve, hogy a tárgyalást a terhelt távollétében nem lehet lefolytatni, így „a terhelt távollétében” címet viselő rendelkezések alapján a bíróság a tárgyaláson csak a bizonyítékok biztosítása körében intézkedhet, ítéletet nem hozhat. Sajátos megoldás a terhelt jelenlétét pénzügyi eszközökkel garantálni kívánó vagyonának lefoglalása és a szabad távozás biztosítása, amelyekkel a jogalkotó a terheltet a bíróság előtti megjelenésre kívánja rászorítani acélból, hogy ne akadályozza az eljárás további lefolytatását.

Svájcban a távollévő terhelttel szembeni eljárás külön eljárásként szerepel. A „makacssági eljárás” gyökereire épül, amely hagyományosan az eljárás alól önmagát tudatosan kivonó, „engedetlen”, „makacs” terhelttel szemben alkalmazható. Lényeges

sajátossága az eljárásnak, hogy a terhelt távollétében ítélethozatalra is sor kerülhet, a jogalkotó azt azonban kivételes esetekre kívánja alkalmazni.

Az olasz jog széles körben ad lehetőséget a terhelt távollétében történő eljárásra, az arra vonatkozó rendelkezések azonban nem eljárást gyorsító céllal, nem külön eljárásként, hanem szétszórta – az egyes eljárási cselekményekre, az előzetes eljárás során történő meghallgatásra és a tárgyalásról való távollétre vonatkozó szabályok körében – találhatóak az eljárási törvényben. Lehetőség van a terhelt önhibából történő távollétének megállapítására esetén akár az érdemi döntés meghozatalára is.

3.7. Külön fejezetben mutattam be az olasz büntető igazságszolgáltatás korábbi fejezetekbe nem sorolható, egyéb sajátos jogintézményeit. A vizsgált államok közül Olaszországot jellemzi leginkább az új utak keresése, figyelemre méltó kezdeményezések megjelenése, illetve sajátos jogintézmények alkalmazása.

Ide tartozik az egyesbíró előtti eljárás, amely során egyszerűbb rendelkezések érvényesülnek, mint a bírói tanács előtt folyó eljárásban. Ide sorolható a fellebbezések korlátozása, amely a másodfokú eljárások elhúzódását kívánja megakadályozni. A pénzüsszeg fizetése fejében történő eljárás megszüntetése annyiban sajátos, hogy sem Németország, sem Svájc büntetőeljárása nem teszi lehetővé, habár egyéb európai államokban szintén ismert. Különleges jogintézmény a békebíró előtt lefolytatható eljárás, amely a kisebb súlyú ügyek egy csoportjára kínál különböző alternatív elintézési módokat. Ez az eljárás az olasz büntetőjog egyik jelentős újításának tekinthető, amely „puha és hatékony büntetőjogként” egyrészt az olasz büntetőbíróságok túlterheltségének enyhítését, másrészt – a tömegesen előforduló és csekély súlyú bűncselekmények esetében – egy alternatív igazságszolgáltatási rendszer megteremtését kívánja lehetővé tenni. Ebben a körben a felek közötti béke létrehozására irányuló kötelező békéltetés, az ügyek alternatív elintézésének megoldásai, illetve a sajátos szankciórendszer bír kiemelt jelentőséggel. Az alternatív büntetőeljárás három megoldást takar: a bűncselekmény csekély jelentősége miatt a büntetőjogi igény érvényesítéséről való lemondást, a kárjövátétel miatt a büntethetőség megszűnését és a felek közötti békéltető eljárást. Ezekben az esetekben legtöbbször nem kerül sor tárgyalásra, így az eljárás gyorsabban lefolytatható, illetve a bíróságokat tehermentesítik. A kárjövátétel vagy békéltetés sokszor hosszabb időt igényel, mivel azok azonban nagyrészt a bírósági eljáráson kívül zajlanak, így szintén rendelkeznek gyorsító, tehermentesítő funkcióval.

Az eljárások bemutatását két, szintén sajátosnak tekinthető tervezettel zártam. Az ún. „rövid eljárás” (Processo breve), illetve a „hosszú eljárás” (Processo lungo) szabályait

tartalmazó törvényjavaslatokat mutattam be, amelyek azonban nem jutottak tovább a jogalkotás folyamatában.

4. Fontosnak tartottam a dolgozatban bemutatott és elemzett megoldásokat külön fejezetben, összehasonlító vizsgálat keretében összefoglalni, az összefüggéseket feltárni, illetve értékelni. A könnyebb áttekinthetőség és összehasonlíthatóság kedvéért a jogintézményeket táblázatokba foglaltam.

A kutatás alapján megállapítható, hogy mind a három vizsgált külföldi állam jogalkotását a büntetőeljárás gyorsítására való törekvések jellemzik. Az eljárások elhúzódásának problémája legerőteljesebben Olaszországban jelentkezik, Németországban szintén az egyik központi kérdés, bár – Olaszországhoz képest – kevésbé játszik döntő szerepet. A svájci jogalkotásban ugyancsak megfigyelhető az eljárások gyorsításának igénye, bár nem jelentős ez a tendencia, mivel az igazságszolgáltatási szervek túlterheltsége és az eljárások elhúzódása kevésbé jellemző.

Németországban a témához kapcsolódó számos tanulmány, és reformokat hozó törvények ellenére az eljárás gyorsítása terén megnyugtató megoldás még nem született, és a többségi álláspont szerint ez nem is várható. Az elmélet egy olyan rendszer kiépítésének szükségességét hangsúlyozza, amelyben az ésszerű időn belüli eljárás követelménye a lehető legszélesebb körben érvényesíthető.

Svájcban a kantonális szabályozás, és az azt felváltó egységes eljárási kódex sajátos helyzetet teremtett. A kutatás során a német megoldásokhoz többé-kevésbé hasonló jogintézmények voltak megfigyelhetőek.

Olaszországban – éppen a probléma súlyossága miatt – az újításokra való törekvés a jellemző, a kezdeményezések azonban csak egyes részterületekre vonatkoznak, ezért átfogó gyógyírt nem tudnak nyújtani.

5. A kutatás összegzésképpen kijelenthető, hogy az eljárást gyorsító jogintézmények létjogosultsága nem vitatható, nélkülük a vizsgált igazságszolgáltatási rendszerek nemcsak hogy nem tudnának hatékonyan működni, hanem álláspontom szerint működőképességük is veszélybe kerülne. Az egyes jogintézmények, megoldások eltérő szempontokat érvényesítenek, így közöttük sorrend nem tehető. A jogalkotó részére kérdés arra vonatkozóan merül fel, hogy egyrészt milyen eszközökkel valósítható meg az eljárás gyorsítása, másrészt meddig lehet elmenni a gyorsítás útján. Alapvető tételként fogadható el az az általánosan képviselt felfogás, hogy a „minden áron” való gyorsítással szemben az „ésszerű” gyorsítás,

azaz az eljárások szükségtelen és ésszerűtlen elhúzódnak megakadályozása a cél. A jogalkalmazó részére a kérdés az adott ügyre leginkább megfelelő jogintézmény kiválasztásában merül fel. Dolgozatomban mindkét előbbi kérdésre vonatkozóan igyekeztem megfelelő válaszokat adni.

A jogszabálymódosító-kiegészítő, illetve a jogalkalmazói gyakorlat változását elősegítő javaslataim a következő területekre vonatkoznak:

- az ésszerű időn belüli eljárás elvének megsértése miatti belső jogorvoslat lehetőségének a megteremtése;
- az oportunitás elvéből fakadó eszközök kiszélesítése, mind az eljárás feltétel nélküli megszüntetése, mind az eljárás feltételhez kötött megszüntetése körében;
- a mediáció során taxatív felsorolt bűncselekmények körében a békéltetés kötelező megkísérlése, illetve egyéb alternatív elintézési módok bevezetése; a megegyezésre törekvés, a részleges vagy teljes kárjövátétel, vagy a kárjövátételre történő komoly törekvés törvényi feltétellé emelése;
- a büntetőparancs körében a beismerő vallomás és a tényállás egyszerű voltának alternatív feltétellé tétele; „a büntetés célja tárgyalás tartása nélkül is elérhető” feltétel körében nyílhatna lehetőség a bűncselekmény elkövetését be nem ismerő vádlott magatartásának értékelésére;
- a vádalku jellegű megoldások körében – tekintettel arra, hogy a lemondás a tárgyalásról külön eljárás a mai formájában nem működik – a jogintézménnyel kapcsolatban egyrészt gyökeres szemléletváltásra van szükség, másrészt a jelenleg hatályos eljárástól teljesen eltérő szabályozás megteremtésének szükségessége merül fel, amelynek során előtérbe kerül a szabályozás kereteit megadó, az alapvető kérdéseket tisztázó, akár kísérleti jellegű vádalku jellegű eljárás megteremtése;
- a sommás eljárások körében az olasz a rövidített eljáráshoz hasonló, azaz konszenzuális elemeket hordozó – de „alkudozási elemeket” nélkülöző – eljárás meghonosítása;
- a terhelt távollétében folytatott eljárás körében további olyan eszközök bevezetése, amelyek a terheltet a tárgyaláson való megjelenésre sarkallják, illetve távolmaradása esetére joghátrányt helyeznek kilátásba;
- az olasz büntetőeljárás sajátos kezdeményezései közül a békebíró előtti eljárás során alkalmazható alternatív elintézési módok képezhetik megfontolás tárgyát.

6. A dolgozat mellékletében nemzetközi, illetve nemzeti statisztikai adatokkal támasztottam alá a vizsgált államokra vonatkozóan az eljárások elhúzódsának, az igazságszolgáltatási szervek túlterheltségének a tényét, az ügyek elintézésnek egyes módjait, illetve az egyes eljárást gyorsító jogintézmény alkalmazásának gyakoriságát.

A kutatás eredményeinek hasznosítási lehetőségei

Az összehasonlító kutatómunka eredményei remélhetően több területen hasznosíthatók.

A dolgozat a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatás gyorsító célú rendelkezéseinek első hazai monografikus feldolgozása. Habár a német büntetőeljárás a magyar büntetőjogászok által gyakran kutatott terület, az eljárás gyorsításának szemszögéből történő teljes körű, komplex kutatására eddig még nem került sor. A dolgozat az arra vonatkozó megoldások rendszerben történő elemzését és elhelyezését először vitte véghez. A svájci és az olasz büntetőeljárás elhanyagolt kutatási területe a magyar büntető jogtudománynak, így a dolgozat a témára vonatkozóan ezt az űrt pótolta.

A három jogrendszer bemutatásával, elemzésével reményeim szerint a magyar jogi kultúra is gyarapodott, színesebbé vált.

A témaválasztás aktualitását az előttünk álló büntető eljárásjogi kodifikáció különösen időszerűvé teszi. Annak során a dolgozatban foglalt elemzések, illetve a de lege ferenda javaslatokban megfogalmazottak a jogalkotás szempontjából hasznosíthatóak.

A dolgozatban tárgyalt alkotmányjogi, büntető eljárásjogi alapelvekre vonatkozó kérdések elemzése, bemutatása a magyar dogmatika számára tartalmaz hasznosítható felvetéseket.

Ma már a gyakorló jogászoktól is elvárható, hogy ne csak az általuk a mindennapok során alkalmazott joganyagra vonatkozóan rendelkezzenek ismeretekkel. A körülöttünk lévő országok hasonló problémái, az azokra adott megoldások, az azok során érvényesülő tendenciák megismerése, folyamatos figyelemmel kísérése szakmai igényként kell jelen legyen. A dolgozat a fenti kívánalmak fényében a jogalkalmazók számára is felhasználható.

Remélem továbbá, hogy dolgozat a graduális és posztgraduális képzésben is hasznosítható lesz.

IV. Az értekezés témakörében megjelent publikációk jegyzéke

- 1) Effective Remedies for Excessive Length of Criminal Proceeding in Respect of International Requirements and the Hungarian Solution. In: *“Bratislava Legal Forum”*. International Academic Conference, Bratislava, 9-10 October 2015. (megjelenés alatt)
- 2) Verfahrensabsprachen nach der gesetzlichen Regelung im deutschen Strafrecht. In: *Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2014. november 20.* Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, 99–104. o.
- 3) A büntetőügyek ésszerű időn belüli elbírálásának követelménye alapelvi megközelítésben – a német, svájci és olasz szabályozás összehasonlító vizsgálata. In: *A „Hiteles(ebb) tudományos prezentációk”, 2014. március 13.* Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület szervezésében. <http://www.peme.hu/userfiles/Orvos%20-%20jog%20-%20t%C3%A1j%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet%20szekci%C3%B3.pdf>, 56–67. o.
- 4) A büntetőeljárás egyszerűsítésének lehetőségei az olasz büntetőjogban. In: *Kriminológiai Közlemények 71. szám: Kontroll és jogkövetés.* Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012, 308–323. o.
- 5) A büntetőeljárás reformja Svájcban, különös tekintettel az eljárást gyorsító rendelkezésekre. In: *Collegium Doctorum Jubileumi Konferencia, 2011. április 11.* Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Farkas%20Krisztina.pdf>
- 6) A kár megtérítésének lehetőségei az olasz büntetőeljárásban. In: *Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2011. november 8.* Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, 37–42. o.
- 7) Absprache nach neuem, eidgenössischem Strafprozess in der Schweiz. *Glossa Iuridica*, 2012/1., 12–15. o. http://www.glossaiuridica.hu/gi1201/alk/gi1201-_alk_farkas.pdf
- 8) The possibilities to simplify the criminal procedure in a comparative perspective. In: *European Studies and Research Vol. II.* Public Law, International Conference of PhD Students in Law, Timisoara, April 2010. Wolters Kluwer Romania, 269–280. o.
- 9) A megegyezés lehetőségei a magyar, német és olasz büntetőeljárásban – jogösszehasonlító megközelítés. *Ügyészek Lapja*, 2009. évi Különszám, 45–52. o.

- 10) A büntetőeljárás gyorsítását célzó 2009. évi törvénymódosításról, különös tekintettel a tárgyalásról lemondás új szabályozására. In: *Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2009. november 5.* Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, 17–22. o.
- 11) Az Európa Tanács büntetőügyekben folytatott mediációra vonatkozó ajánlásának alkalmazása a tagállamokban és annak hatékonyabb végrehajtását szolgáló irányelvek. In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensum, Tomus: 10.* Miskolc, 2009, 37–58. o.
- 12) Der Vergleich von der Mediation im ungarischen, deutschen und österreichischen Strafprozess. *Collega*, 2009/1–2., 83–87. o.
- 13) Tettes-áldozat egyezség a német büntetőeljárásban. In: *Tavaszi Szél, 2008. május 23–25.* Doktoranduszok Országos Szövetségének Kiadványa, Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2008, 630–637. o.
- 14) A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás, annak egyéves gyakorlati tapasztalatai és továbblépési lehetőségei. In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandum Miskolciensum, Tomus: 9.* Miskolc, 2008, 67–92. o.
- 15) Möglichkeiten der Beschleunigung und Vereinfachung im deutschen Strafprozess. *Collega*, 2007/2–3., 225–228. o.
- 16) Möglichkeiten der Verkürzung von Strafverfahren in Deutschland und Ungarn. In: *Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2006. november 9.* Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, 55–59. o.